

Kirkon vanhustyön strategia 2015

Sisällys

Johdanto.....	3
Tiivistelmä	4
I STRATEGIAN LÄHTÖKOHDAT	5
1.1 Raamatulliset lähtökohdat.....	5
1.2 Strategiset lähtökohdat.....	5
1.3 Määrittelyjä	7
1.4 Yhteiskunnallinen tilanne	7
1.5 Vanhusten perusturvallisuus	9
II KIRKON VANHUSTYÖN MUUTOSTARPEET.....	10
2.1 Vanhustyön nykytila.....	10
2.2 Vanhustyön painopisteen muutos.....	11
2.3 Asiakaskyselyt.....	12
2.4 Vanhustyön kartoitus diakoniabarometritutkimuksessa	13
2.5 Vanhustyön SWOT-analyysi.....	14
III ARVOT.....	15
IV KIRKON VANHUSTYÖN PERUSTEHTÄVÄ JA VISIO.....	16
V KIRKON VANHUSTYÖN KEHITTÄMISTAVOITTEET	16
5.1 Kristillisen uskon, henkisen ja hengellisen elämän vahvistaminen.....	16
5.2 Toiminnallisten painopisteiden tarkistaminen	18
5.3 Toiminnan laadun kehittäminen	20
5.4 Yhteistoiminnan ja verkostotyön tehostaminen	21
5.5 Monikulttuurinen vanhustyö	23
5.6 Henkilöstön hyvinvointi ja koulutus.....	23
5.7 Toiminnan turvaaminen	25
5.8 Tiedottaminen.....	26
VI SEURANTA, ARVIOINTI JA TUTKIMUS	26
KIRJALLISUUS.....	28

Johdanto

Väestön ikääntyminen on todellisuutta koko maailmassa. Euroopan Unioni on ryhtynyt toimenpiteisiin kartoittamalla jäsenmaiden toimenpiteitä väestön vanhenemisen aiheuttamiin muutoksiin. EU kantaa myös huolta sukupolvien välisestä solidaarisuudesta. Suomalainen yhteiskunta on vastannut tähän haasteeseen laatimalla tulevaisuuden selonteon, jossa kartoitetaan ikääntymisen tuomia haasteita ja mahdollisuuksia Suomessa. Lisäksi on meneillään useita kehittämissuunnitelmia uusien toimintamallien kehittämiseksi. Seurakunnat kohtaavat työssään myös vanhenemisen toiminnalleen tuomat haasteet ja ovat uuden tilanteen edessä. Yhteiskunnassa tapahtuva väestöllinen muutos sekä kirkossa aiemmin laaditut strategiat ja yhteiskunnan kehittämistyön ohjelmaperusteisuus haastavat pohtimaan myös kirkon vanhustyötä perusteellisemmin. Ne olivat myös alkusysäyksenä vanhustyön strategiatyöskentelylle.

Osin vanhustyön strategian tarve syntyi kentältä kantautuneista pyynnöistä ja kysymyksistä, mitkä ovat kirkon vanhustyön tulevaisuuden linjaukset. Seurakuntien diakoniatyöntekijöitä on pyydetty yhteistyökumppanina työstämään kuntien vanhuspoliittisia strategioita, ja monissa seurakunnissa tämä onkin toteutunut. Kuntaliiton mukaan jo 80 prosentilla kunnista on oma vanhuspoliittinen strategia, tavoitteena hyvä yhteistyö kaikkien toimijatahojen kanssa. Tällä yhteistyöllä on mahdollisuus saavuttaa synergiaetuja niin taloudellisesti kuin laadullisestikin hyvien vanhuspalvelujen turvaamiseksi.

Kirkon vanhustyön strategian tehtävänä ja tavoitteena on luoda perusteet, suuntaviivat ja tavoitteet kirkon vanhustyölle vuoteen 2015. Strategian lähtökohtana on selkeyttää työnjakoa varsinaisen seurakuntatyön ja diakonisen vanhustyön osalta. Monet eläkkeelle siirtyneet seurakuntalaiset haluavat olla mukana yleisessä seurakuntatyössä tai olla mieluummin mukana aktiivisena toimijana kuin vanhustyön kohteena. Diakoninen vanhustyö tulee kohdentua heihin, jotka eivät tule muuten autetuiksi. Kirkon tulee tulevaisuudessa toimia inhimillisen vanhuuden puolestapuhujana. Kirkko pitää vanhuksen elämää arvokkaana ja kunnioitettavana - viettää hän sitä omassa kodissa, palveluasunnossa tai laitoshoidossa.

Strategiaa on laadittu yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön, lääninhallituksen, vanhustyön ja kristillisten järjestöjen sekä isojen ja pienten seurakuntien edustajien kanssa. Strategiasta järjestettiin kuulemistilaisuus, johon osallistui 20 edustajaa edellä mainitusta toimijoista. Lisäksi tilaisuuteen oli kutsuttu eläkeläisjärjestöjen ja kuntien vanhusneuvostojen edustajia. Strategiaa kommentoi 40 eri tahoa.

Strategian laatimiseen ovat osallistuneet: puheenjohtajana Kirkon tupien toiminnanjohtaja Jella Koski, Tampereen seurakuntayhtymä; lääninsosiaalitarvarkastaja Anja Lehtonen, Itä-Suomen lääninhallitus; ylitarkastaja Hanna Nyfors, Sosiaali- ja terveysministeriö; yhteisöpalvelujen johtaja, pastori Pirjo Kantala, HelsinkiMissio; diakoni Arto Muurikainen, Sumiaisten seurakunta; vanhustyön projektityöntekijä Liisa Pitzén, Oulun seurakuntayhtymä; toiminnanjohtaja Pirkko Karjalainen, Vanhustyön keskusliitto; diakoni Pekka Rikkinen, Hämeenkosken ja Tuuloksen seurakunnat; diakonissa Kati Lampén, Lahden seurakuntayhtymä ja sihteerinä seurakuntadiakonian sihteeri Riitta Helosvuori, Kirkkohallitus/diakonia ja yhteiskuntatyö.

Tiivistelmä

Kirkon vanhustyön strategiassa on tarkoituksena kartoittaa vanhustyön nykytilaa yhteiskunnassa ja kirkossa ja antaa suuntaviivat kirkon vanhustyöhön vuoteen 2015. Strategian lähtökohdissa tarkastellaan vanhustyön raamatullisia perusteita. Vanhustyön paikkaa tulkitaan kirkollista toimintaa määrittävien säännösten ja laadittujen strategioiden pohjalta. Ympäristöanalyysissa tuodaan esiin yhteiskunnan tekemät väestön ikääntymistä koskevat suunnitelmat ja jo tehdyt toimenpideratkaisut. Vanhusten perusturvallisuus -osiossa pohditaan kysymyksiä, jotka ovat vaikuttamassa vanhusten elämänlaatuun.

Kirkollisen työn ympäristöanalyysissa tarkastellaan kirkon vanhustyön muutostarpeita. Diakoniatyön muutosprosessia tarkastellaan tilastojen avulla, jossa vanhustyö ja vanhustyöhön painottunut kotikäyntityö on vähentynyt aikuisväestön diakonisen avuntarpeen kasvaessa. Kirkollista vanhustoimintaa ja käyttäjäkunnan toiveita kartoitettiin asiakaskyselyllä ja diakoniabarometrin osana suoritettulla työntekijäkyselyllä. Lisäksi tehtiin SWOT-analyysi, jossa kartoitetaan työn vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia. Kartoitukset suoritettiin vanhustyöntekijöille kolme kertaa vanhustyön neuvottelupäivillä. Strategiatyöryhmä työsti analyysin loppuun kootun materiaalin pohjalta.

Strategiassa tarkastellaan kirkon vanhustyön arvoja, perustehtävää ja määritellään kirkon vanhustyön visio vuoteen 2015. Näiden pohjalta on laadittu yhdeksän kehittämistavoitetta ja niihin liittyvää toimenpide-ehdotusta. Tavoiteasettelu lähtee kirkon uskon ytimestä, kristillisen uskon ja hengellisen elämän vahvistamisesta. Tavoitteissa kiinnitetään huomio toiminnallisten painopisteiden muutokseen, toiminnan laadun kehittämiseen, yhteistoiminnan ja verkostotyöskentelyn kehittämiseen, henkilöstön hyvinvointiin, toiminnan turvaamiseen, tiedottamiseen ja monikulttuurisuuteen.

Kirkon vanhustyössä on tulevaisuudessa tärkeää työskennellä vanhusten sekä vanhusten parissa tehtävän työn arvostuksen nostamiseksi. Strategian keskeisiä painopisteitä ovat vanhusten sosiaalisen pääoman ja kokemuksen hyödyntäminen seurakuntatyössä ja tämän pääoman siirtäminen nuoremmille sukupolville, sekä eri tavoin syrjäytymisuhan alla olevien vanhusten tukeminen ja hoitaminen huomioiden myös palvelutaloissa ja laitoksissa asuvat vanhukset. Yhteisöllisyyttä tulisi kasvattaa ja lisätä seurakunnissa.

Yhteiskunnan tulee tulevaisuudessa vastata vanhushuollon tukevista peruspilareista. Tästä kirkon ja diakonian tulee omalta osaltaan pitää huolta. Kirkon on syytä osallistua nykyistä näkyvämmiin vanhushuoltoon koskevaan sosiaalieettiseen keskusteluun. Seurakunnan vanhustyön tulee siis kehittyä aktiiviseksi yhteistyökumppaniksi osana vanhushuollon palvelurakennetta, ei kuitenkaan ”äänettömäksi yhtiökumppaniksi”. Seurantarvryhmä pyrkii aktiivisesti vaikuttamaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vanhusten elinolojen parantamiseksi.

Strategia on tarkoitettu työvälineeksi alueellisten ja paikallisten strategioiden laatimiseen. Tässä strategiassa ehdotettujen toimenpiteiden toteutuminen edellyttää niiden täytäntöön panemista. Tavoitteisiin pääseminen edellyttää monimuotoista yhteistyötä ja verkostoitumista muiden toimijoiden kanssa. Strategian toteutumista tullaan tukemaan koulutuksella ja seurannalla.

I STRATEGIAN LÄHTÖKOHDAT

1.1 Raamatulliset lähtökohdat

Kristillisessä ihmiskäsityksessä ihminen nähdään Jumalan luomana ja tämän kuvana. Jumalan kuvaan sisältyy käsitys ihmisen ehdottomasta arvosta ja ihmisestä moraalisenä ja vastuullisena toimijana.

Ympäröivä yhteiskunta nostaa esille nuoruuteen ja hyödyllisyyteen, työhön ja tuottavuuteen liittyviä arvoja. Vanheneminen on inhimillisesti katsoen ulkoista luopumista. Kristillisen ihmiskäsityksen mukaan jokainen ihminen on ikään katsomatta ainutlaatuinen ja arvokas Jumalan edessä. Vanhusten menneiden elämänvaiheiden läpikäyminen uskonnollisuuden viitekehyksessä on erityisen tärkeää. ”Hän, joka meitä kutsuu on uskollinen ja pitää lupauksensa.” (1. Tess. 5:24).

Yhteisöllisyys on keskinäisessä yhteydessä elämistä, lepoa ja hiljentymistä. ”Seurakunta kuuntelee ja noudatti uskollisesti apostolien opetusta. Uskovat elivät keskinäisessä yhteydessä, mursivat yhdessä leipää ja rukoilivat.” (Apt. 2:42). Yksilöllä on vastuu omasta toiminnastaan, mutta kristittyinä hänen tulee pitää ja tuntea huolta lähimmäisistään. Lähimmäisyys on koko seurakunnan asia. Jeesus liittyi opetuksissaan (Luuk. 4:16-22) Vanhan testamentin profeetalliseen perintöön, johon kuului uskonnollisen rappion julistamisen lisäksi huomion kiinnittäminen yhteiskunnassa vallitseviin sosiaalisiin epäkohtiin. Yhteisöllisyys antaa mahdollisuuden aktiiviseen vaikuttamiseen parempien elinolosuhteiden saavuttamiseksi kaikille seurakuntalaisille.

Kristillinenkin usko on luonnollisesti suuntautunut tätä elämää varten, mutta sen tärkeä tähtäyspiste on iankaikkinen elämä. Tämä uskon ulottuvuus on sitä merkittävämpi mitä lähempänä oma kuolemamme on. Usko rohkaisee elämän rajallisuuden ja kuolemanpelon hämmentäessä mieltä. ”Me tiedämme, että vaikka tämä meidän maallinen telttamajamme puretaankin, Jumalalla on taivaassa meitä varten ikuinen asunto, joka ei ole ihmiskätten työtä.” (2. Kor. 5:1). Yhteiskuntamme väistää kuoleman pilkkomalla sen yksittäisiksi syiksi, sairauksiksi tai onnettomuuksiksi. Kirkko haluaa pitää esillä kokonaisvaltaista näkökulmaa.

Kirkon toiminnan tulee tukea myönteistä suhtautumista vanhuuteen. Toiminnassamme meidän tulee muistaa myös muualta tulleet vanhukset. ”Te olette kaikki Jumalan lapsia, koska uskotte Kristukseen...ei ole eroa juutalaisen ja kreikkalaisen, orjan ja vapaan, miehen ja naisen välillä.” (Gal. 3:27,28). Vanhusten tulee saada tuntea, että he ovat ainutlaatuisia ja arvokkaita Jumalalle. ”Teidän vanhuutenne päiviin saakka minä olen sama, vielä kun hiuksenne harmaantuvat minä teitä kannan. Niin minä olen tehnyt ja yhä teen, minä nostan ja kannan ja pelastan.” (Jes. 46:4).

Tämän strategian tavoitteena on kirkon toiminnassa tuoda kristinusko, toivo ja rakkaus voimavaraksi vanhusten elämään, arkeen ja juhlaan.

1.2 Strategiset lähtökohdat

Vanhus on tämän strategian keskipiste. Strategian tärkein tavoite on taata vanhusten fyysinen, henkinen ja hengellinen hyvinvointi. Strategian toteuttamisessa tarvitaan seurakunnan, yhteiskunnan ja ympäristön kartoitusta. Toiminnan tavoitteena on vanhusten arvostuksen nostaminen

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolain (KL 4:1) mukaan seurakunnan tulee huolehtia kirkollisista toimituksista, kristillisestä kasvatuksesta, opetuksesta, sielunhoidosta, diakoniasta ja lähetystyöstä sekä muista kristilliseen sanomaan perustuvista julistus- ja palvelutehtävistä.

Kirkon strategiset lähtökohdat on kirjattu 2002 valmistuneeseen asiakirjaan ”Läsnäolon kirkko”. Strategian mukaan uudistuva kansankirkko kohtaa ihmiset henkilökohtaisella tasolla, vahvistaa jäsentensä siteitä kirkkoon ja liikkuu siellä missä ihmiset ovat. Kirkko tarjoaa elämän perustaksi uskoa Jumalaan, joka on läsnä Jeesuksessa Kristuksessa. Usko saa ihmisen etsimään yhteistä hyvää ja lähimmäisen parasta. Läsnäolon kirkko taistelee heikkojen ja syrjäytyneiden puolesta, panostaa kristilliseen opetukseen sekä vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön.

Diakoniatyön linjauksen ”Vastuun ja osallisuuden yhteisö” (2003) tavoitteena on lähimmäisvastuun ja yhteiskuntavastuun syventäminen. Kirkon on tuotava esiin vaikeuksissa olevien ihmisten hätä. Sen on vaikutettava yhteiskunnan päättäjiin omista arvolähtökohdista tukemalla lähimmäisvastuuta, välittämistä ja huolenpitämistä. Kirkon tehtävänä on myös edistää seurakuntalaisten osallisuutta ja vuorovaikutusta sekä toimia turvaverkkojen rakentajana ja lujittajana.

Kirkko, järjestöt, yhteiskunnan toimijat ja diakonialaitokset järjestävät paljon toimintaa, joihin vanhuksat luontaisesti osallistuvat. Arjessa perhepiiri ja läheiset ovat tiivistä vanhuksen elämään kuuluva yhteisö. Elämässä tulee vastaan tilanteita, joissa tarvitaan erilaista tukea ja apua.

Kirkkojärjestys (KJ 4:3) täsmentää diakonista toimintaa seuraavasti: ”...seurakunnan ja sen jäsenten tulee harjoittaa diakoniaa, jonka tarkoituksena on kristilliseen rakkauteen perustuva avun antaminen erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta.” Diakoniatyössä etsitään keinoja perhe- ja sukuyhteyden vahvistamiseksi siten, että myös vanhuksat ja lapset voisivat tuntea kuuluvansa johonkin ja kokisivat sosiaalista turvallisuutta.

Kirkon tehtävänä on herättää lähimmäisvastuu kaikissa ikäryhmissä. Diakoniakasvatus, sielunhoito ja hengellisen elämän kysymyksiin vastaaminen ovat peruseurakuntatyötä. Vanhusväestö on itse potentiaalinen vapaaehtoistyön voimavara. Ihmisten eliniän piteneminen voidaan nähdä mahdollisuutena. Ikääntyvien yhteiskunnallista asemaa ja palveluja tuleekin parantaa eri toimijoiden asiantuntijuutta hyväksi käyttäen. Vanhuuden merkitystä ja arvostusta tulee korostaa ja toimia vanhustyön kehittämiseksi.

Vanhuksat voivat toimia suorittavissa tehtävissä tai ottaa hoitaakseen vastuullisia tehtäviä vapaaehtoistoiminnassa. Vertaistuen toimintamuodot vanhustyössä avaavat uusia mahdollisuuksia, joiden kehittämisessä kirkon vanhustyö on avainasemassa. Vanhustyössä kirkko toimii ihmisten kokonaisvaltaiseksi auttamiseksi. Siihen kuuluu julistuksen ja palvelun ohella hengellinen ja henkinen, aineellinen ja sosiaalinen tukeminen.

Yhteiskunnassamme vallitsevasta yksilöllisyyden korostuksesta huolimatta on kirkon vapaaehtoistyö ollut viime aikoina kasvussa. Tosin pitkäaikaista sitoutumista vaativiin tehtäviin on yhä vaikeampi saada lähimmäisiä. Yhteiskunta turvaa kyllä perustoimeentulon ja hoivapalvelut, mutta lähimmäisyydelle on runsaasti tarvetta. Vanhustyön laajentamiseksi tulee kirkossa uudistaa ja kehittää vapaaehtoistoimintaa ja vertaistukea. Nuorille suunnatussa diakoniakasvatuksessa elämänkaaren liittyvien kysymysten käsittelyä on lisättävä ja monipuolistettava, jotta vanhuus elämänkaaren osana tulisi tutuksi.

1.3 Määrittelyjä

Vanhuuden määrittämiseksi ei ole olemassa yhtä yleispätevää ikärajaa. Ihmisen määrittelemisen vanhaksi on aikaan ja paikkaan sidottu. Tässä kirkon vanhustyön strategiassa käytämme strategian kohderyhmästä vanhus -sanaa. Strategiassa vanhuutta ei jaeta eri jaksoihin eikä sille haeta korvaavaa ilmaisua kuten ”seniori”, ”ikääntyvä” tai ”ikäihminen.” Taustalla lienee yhteiskunnassamme vallalla oleva nuoruutta ihannoiva kulttuuri, joka on synnyttänyt melkoisen paradoksin. Vanhuutta ja elämän päättymistä ei haluta tunnistaa eikä valmistautua siihen. Tosin toimintakyky ja elintavat eivät tue eläkeiän saavuttaneiden liittämistä automaattisesti vanhuskategoriaan. Vanhuus ikäjaksona ei ole homogeeninen, se koskee eri-ikäisiä ihmisiä, joiden terveys, toimintakyky tai sosiaaliekonominen asema on erilainen. Vanhuus on aina kokemuksellinen asia. Vanhuuteen liittyy usein toimintakyvyn heikkeneminen ja sen myötä avun tarve.

Pääsääntöisesti vastuu huolenpidosta on muilla kuin vanhuksilla itsellään. Yksilön itsemääräämisoikeutta on kunnioitettava myös vanhuudessa. Vanhuksilla ei välttämättä ole voimavaroja omien perusoikeuksiansa puolustamiseen, mutta heillä on oikeus huolenpitoon ja hoivaan siinä missä lapsillakin. Perustuslain 19 § mukaan ”jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.”

Vanhusten hyvinvoinnin turvaaminen vaatii nykyistä parempaa ja laajempaa yhteistyötä vanhustyön toimijoiden kesken. Vanhuksen omaiset, sukulaiset ja läheiset ovat tärkeä osa tätä toimijaketjua. Kunta vastaa julkisista peruspalveluista, ja yksityiset yritykset ja ammatinharjoittajat tuottavat kaupallisia palveluja. Palveluita tuottavat myös yleishyödylliset yhteisöt, järjestöt ja säätiöt. Nämä tahot tuottavat myös paljon vapaaehtoistyön toimintoja. Kirkko on merkittävä toimija vanhustyön sektorilla. Kirkon vanhustyö toimii työntekijöiden erityisosaamisen alueella sekä järjestämällä toimintakykyä ylläpitävää toimintaa. Kirkolla on myös monipuolinen vapaaehtoistyö.

Vanhusten omien voimavarojen ja toimintamahdollisuuksien lisääminen on kirkon ja sen järjestöjen toiminnan kehittämishaaste. Vanhuksilla on pitkän elämän aikana kertynyt paljon inhimillistä pääomaa ja osaamista. Vanhusten verkostoissa on paljon sosiaalista pääomaa. Kirkon vanhustyön tulee arvostaa ja tarjota mahdollisuus käyttää tätä arvokasta pääomaa sekä vanhusten omaksi rakennukseksi että lähimmäisten parhaaksi.

Kirkon vanhustyön strategia on yksi diakonia- ja yhteiskuntavastuun osa-alue, jota tässä strategiassa syvennetään. Vanhustyö ei ole erillinen sektori seurakuntaelämässä ja -toiminnassa, vaan se on peruseurakuntatyötä, jonka tulee näkyä jokaisen seurakunnan työssä. Kirkko on mukana ihmisen elämänkaaren eri vaiheissa. Kirkon vanhustyö tuo vanhusten elämään turvallisuutta, yhteisöllisyyttä ja toisesta ihmisestä välittämistä, lähimmäisenrakkautta. Vanhukset eivät ole vain työnkohteita; heillä on paljon annettavaa yhteiskunnalle ja kirkolle.

1.4 Yhteiskunnallinen tilanne

Suomen ikärakenne vanhenee kansainvälisesti katsoen poikkeuksellisen nopeasti seuraavien kahdenkymmenen vuoden aikana. Nykyisen ikärakenteen erikoispiirteenä on koko EU:n ikärakenteeseen verrattuna se, että sodan jälkeen syntyneiden ikäluokat ovat ennen sotaa ja sodan aikana syntyneisiin tarkasteltuina hyvin suuria. Ikärakenteemme vanhenee kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa, eli vuoteen 2015 mennessä, noin 400 000 suurin ikäluokkiin kuuluva tulee eläkeikään. Työikäinen väestö vähenee samaan aikaan noin neljännesmiljoonalla. Toi-

sessä vaiheessa, eli vuosina 2015–2030, yli 75-vuotiaiden määrä yli kaksinkertaistuu nykyisestä. Tuolloin hoidon ja hoivan tarve kasvaa jyrkästi. Väestön ikääntyminen lisää hyvinvointikulttuurien kasvua eri puolilla maailmaa. Kohtuullinen taloudellinen kasvu ei riitä rahoittamaan hyvinvointivaltion kuluja tulevina vuosina.

Ikääntyvien ihmisten omia voimavaroja tulee ottaa nykyistä monipuolisemmin käyttöön. Vuoden 2005 alusta Suomessa kaikilla sektoreilla otettiin käyttöön uusi eläkejärjestelmä, joka mahdollistaa joustavan eläkkeelle siirtymisen, mutta myös työssä pysymisen. Eläkkeelle siirtyminen voi tapahtua ikävuosien 63–67 välillä irtisanoutumismenettelyllä.

Yhteiskunnan vanhuspolitiikkaa ohjaavat hyvinvointikäsitteet ovat kiinnittyneet aineellisen toimeentulon, asumisen, elinympäristön sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden takaamiseen. Turvatakseen yhteiskunnallisten palvelujen saannin sosiaali- ja terveysministeriö on antanut vuonna 2001 Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisen kansallisen toimintasuunnitelman (STM, työryhmämuistio 2001:11). Kansallisen terveysohjelman (2002) tavoitteena on mm. antaa hoitoon pääsulle enimmäisajat, kehittää perusterveydenhuollon ennaltaehkäisevää työtä ja hoidontarpeen arviointiin vaikuttavia oikeusperiaatteita. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityshenkilöt laativat vuonna 2003 Sosiaalialan kehittämisprojektin (muistio 2003:11), jossa on nostettu esiin sosiaalipalvelujen saavutettavuus ja laatu, alan henkilöstön riittävyys ja henkilöstön osaaminen sekä palvelujen järjestäminen kunnissa ja yhteistyön kehittäminen. Kehittämisohjelmat ovat käynnissä eri puolilla maata. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko (2005) tarkastelee ja arvioi ikääntyneiden voimavaroja ja aktiivista ikääntymistä ja niiden merkitystä tulevaisuuden yhteiskuntapolitiikalle suuntaamiselle.

Hallituksen vanhuspolitiikan ensisijainen tavoite on vanhusten kotona asumisen tukeminen. Vanhusten ennaltaehkäisevää ja kuntouttavaa toimintaa ja avopalveluja ollaan tulevaisuudessa lisäämässä. Laitoshoidossa olevien vanhusten hoidon laatua parannetaan. Omaishoitajien asemaa ja etuuksia uudistetaan, ja vanhusten palvelutarpeen arviointi tulee lakisääteiseksi. Kunnat ovat lähteneet kehittämään hankerahoituksella ennaltaehkäisevän ja kuntouttavan työn toimintamalleja. Yksityinen hoivapalvelujen tuottaminen on kasvanut, samoin kolmas sektori tuottaa paljon vanhusten toimintaa ja palveluja. Tulevaisuudessa tarvitaan näiden neljän - kunnan, yksityisen, kolmannen sektorin ja seurakunnan - uudenlaista yhteistoimintaa.

Vanhusten hyvinvoinnin riskitekijöinä on yhteiskunnallisessa keskustelussa esiin noussut masennus, alakulo ja yksinäisyys. Erityisen huolestuttavana kehityksenä voidaan pitää vanhusten itsemurhien määrän kasvua. Kansanterveyslaitoksen mukaan kansainvälisesti suurin itsemurhariski on 41-45- ja yli 75-vuotiailla miehillä. Monissa länsimaissa vanhusten itsemurhakuolleisuus on ikäryhmistä suurin. Muistihäiriöt ja dementia ovat myös kasvussa. Terveydellisiä ongelmia tuovat myös vanhusten moninainen lääkitys ja usein siihen liittyvä lääkkeiden yhteensopimattomuus. Vuoteen 2010 mennessä tulee Suomessa olemaan Alzheimer-keskuksen mukaan noin 130 000 muistihäiriöistä kärsivää ja Suomen Dementiahoitoyhdistyksen mukaan 92 000 keskivaikeaa ja vaikeaa dementiaa sairastavaa. Vanhusten terveydellisenä riskitekijänä voidaan mainita myös vanhusten päihdeongelmien tasainen kasvu. A-klinikan mukaan päihdepalveluihin ohjataan yhä useampia vanhuksia.

Vanhustyöhön liittyvä merkittävä tulevaisuuden kysymys on miten kunnat pystyvät tarjoamaan riittävästi perus- ja hoivapalveluja ikääntyvälle väestölle. Mikä tulee olemaan yksityisten palvelujen rooli ja kolmannen sektorin osuus vanhusten palvelujen tuotannossa? Kysymys on myös siitä, miten nämä eri toimijat löytävät palvelutuotannossa tasapainon, miten palvelut säilytettäisiin taloudellisesti kaikkien saavutettavissa ilman että jakautuminen hyvin toimeentulevien ja huono-osaisten palveluihin lisääntyisi.

Alueellinen eriarvoistuminen on tosiasia Suomessa. Tämä kehityssuunta näkyy myös seurakuntatyössä pienten tai syrjäisten alueiden seurakuntien kaventuneina taloudellisina ja toiminnallisina resursseina ja toisaalta taas kasvukeskuksien kasvavina toimintapaineina. Muutos on jaksamassa seurakuntia erilaisiksi toimintaympäristöiksi. Tässä polarisaatiossa seurakuntien voimavarat ja toimintamuodot ovat muotoutumassa erilaisiksi.

Suomessa maahanmuuttajien määrä on kasvussa. Heidän kotoutumiseensa tulee kiinnittää huomiota myös kirkon piirissä. Lähialueiden tilanne on nopeasti muuttunut. Muutoksen myötä näistä maista on tullut runsaasti paluumuuttajia ja siirtotyövoimaa. Maassamme elääkin hyvin monista maista tulleita vanhuksia, jotka tarvitsevat lähimmäisyyttä.

1.5 Vanhusten perusturvallisuus

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä (2004) Suomen sisäisen turvallisuuden tavoitetilavuoteen 2015 mennessä on määritelty seuraavasti: "Suomi on Euroopan turvallisimaa maa. Turvallisuuden takeina on hyvin toimiva julkinen sektori, jonka toiminta painottuu ennaltaehkäisevään työhön. Viranomaisyhteistyöllä sekä sidosryhmien ja yksityisen sektorin kanssa kumppanuuksia solmittamalla varmistetaan laadukkaat ja ihmisten turvallisuusodotuksia vastaavat sisäisen turvallisuuden palvelut."

Tavoitteen saavuttaminen edellyttää toimenpiteitä kaikilta yhteiskunnassa toimivilta organisaatioilta ja tahoilta. Yhteistyöllä luodaan arjen turvaa vanhuksille. Ikäihmisten asumisen turvallisuuden osalta tuossa sisäisen turvallisuuden ohjelmassa esitetään, että vanhustenhuoltoyksiköiden turvallisuustaso tarkastetaan ja arvioidaan nykyistä huolellisemmin toimintayksikköjen turvallisuus selvitysten laadinnan yhteydessä. Kotonaan asuvien iäkkäiden ihmisten turvallisuutta edistetään kehittämällä koti- ja omaishoitoa sekä vapaaehtoistyötä ja yrittäjyyttä.

Vanhustyön keskusliiton tutkimuksen mukaan (2004) yksinäisyyden kokemus on yhteydessä heikentyneeseen toimintakykyyn, sairasteluun, avuntarpeeseen ja laitoshoidon päättymiseen. Yksinäisyyden kokemus ja yksinolo eivät ole sama asia, vaikka ne usein liittyvätkin yhteen. Sosiaalisen verkoston laatu, ennemminkin kuin määrä, on yhteydessä henkilön kokemaan yksinäisyyteen. Kaikista 75 vuotta täyttäneistä suomalaista runsas kolmannes kärsii yksinäisyydestä vähintään toisinaan, ja noin 5 % eli noin 20 000 ihmistä ilmoitti kärsivänsä jatkuvasti yksinäisyydestä.

Turvattomuudentunnetta lisäävät toimeentulovaikeudet, huono toimintakyky, heikko terveys, kykenemättömyys päivittäiseen liikkumiseen ulkona, päivittäinen avun tarve, lukunäön tai kuulon heikkous sekä ystävien tai omien lasten puuttuminen. Asumisen ja asumisympäristön muutokset voivat myös heikentää vanhusten turvallisuuden kokemusta. Naiset kokevat turvattomuutta hieman yleisemmin kuin miehet. Maaseuduilla ja isoissa kaupungeissa turvattomuutta koetaan yleisemmin kuin pienissä kaupungeissa. Perhesiteet ovat viime vuosina höllentyneet, ja perheet ovat myös hajautuneet ympäri Suomea ja maailmaa. Jos vanhuksella on omia lapsia tai ystäviä, turvattomuuden kokemus on harvinaisempaa.

Yhteisöllisyys on kohtaamista, välittämistä ja jakamista. Yhteiset elämykset ja kokemukset sekä sosiaalinen kanssakäyminen torjuvat yksinäisyyttä ja lisäävät turvallisuudentunnetta. Yhteisö, jossa ihmiset kohtaavat toisensa, on syvimmiltään rakkauden kaksoiskäskyn toteuttamista. Vuorovaikutuksessa toistemme kanssa olemme aina antajina ja saajina. Jakaessamme monenkeskeisissä kohtaamisissa läsnäoloa, kokemuksia, ajatuksia ja tunteita, olemme kaikki samalla tasolla,

ja näin hyvä kohtaaminen rikastuttaa, ravitsee ja virkistää meitä ja on lisäämässä sosiaalista pääomaamme.

Vuorovaikutuksessa toistemme kanssa kasvatamme omaa sosiaalista pääomaa. Käsitteenä se on hyvin monitahoinen eikä sitä ole yksiselitteisesti määritelty. Sosiaalinen pääoma on yhteisön ominaisuus, jonka muotoja ovat verkostot, sosiaaliset suhteet, normit ja luottamus; ne antavat ihmisille mahdollisuuden koordinoida omaa toimintaansa haluttujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Ihmisten väliset sosiaaliset siteet mahdollistavat luottamuksen syntymisen ihmisten välille. Sosiaalista pääomaa voidaan sanoa resurssiksi, joka parantaa elämän laatua. Tätä pääomaa on vanhuksille kertynyt runsaasti pitkän elämän aikana. Kirkon vanhustyö voi sitä sekä hyödyntää että toiminnallaan myös edelleen lisätä.

Kirkko ja erityisesti diakoniatyö voi ja sen tulee ottaa vastuuta erityisesti vanhojen ihmisten perusturvallisuuden edistämisestä. Kristinuskon sanomalla ja siihen liitetyllä käytännön diakonialla voidaan vähentää henkisen pahoinvoinnin, pelkojen ja turvattomuuden kokemuksia. Kirkossa on mahdollisuus vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa ja mahdollisuus uusien ihmissuhteiden luomiseen. Seurakuntien vanhustyö kokoaa ja löytää myös niitä vanhuksia, jotka eivät ole aktiivisia eivätkä innokkaita harrastajia, vaan mieluummin ”palveluiden kuluttajia”. Tämä lienee seurakuntien vanhustyön suurimpia haasteita jatkossakin. Näiden vanhusten elämänlaatu, toimintakyvyn säilyminen ja ihmisarvoinen vanhuus voivat olla ratkaisevalla tavalla juuri seurakunnan vanhustyöstä ja diakoniasta riippuvaisia.

Pitkään eletty elämä on monipuolisen elämäkokemuksen lähde. Nuoremmat sukupolvet tarvitsevat vanhusten elämäkokemuksia ja tietotaitoa. Seurakunnan tehtävä on pyrkiä luomaan edellytyksiä eri sukupolvien väliselle vuorovaikutukselle ja antaa näin merkitystä elämälle.

II KIRKON VANHUSTYÖN MUUTOSTARPEET

2.1 Vanhustyön nykytila

Varhaisessa vaiheessa diakoniatyö suuntautui pääasiassa vanhuksiin, joten myös työntekijöiden koulutuksellinen suuntautuminen oli sen mukaista. Diakoniatyöntekijöiden koulutus oli aluksi pelkästään sairaanhoitajaperusteista diakonissakoulutusta. Viimeisten viidenkymmenen vuoden aikana on kentälle tullut sosiaalityön koulutuksen saaneita diakoneja. Kansanterveyslaissa vuonna 1972 tapahtuneen lakimuutoksen myötä terveydenhuollollinen osuus diakoniatyöstä väheni. Toinen, suurempi muutos diakoniatyön asiakaskontakteihin tuli laman aikana 1990-luvulla, jolloin asiakaskontaktien painopiste siirtyi vanhustyöstä selkeästi työikäisiin. Vuodesta 1995 vanhusasiakaskontaktien määrät ovat hitaasti laskeneet.

Diakoniatyön asiakaskontaktit ja niiden %-osuus yli 65-vuotiaista:

Vuosi	Yli 65-vuotiaiden %-osuus asiakaskontakteista	Asiakaskontaktit/ N
1975	65	919 259
1980	60	929 910
1985	58	918 936
1990	60	830 651
1995	50	841 168
2000	38	887 240
2003	40	780 270

(Kirkkohallituksen tilastoja)

Samansuuntaista kehitystä heijastaa kotikäyntien määrä diakoniatyöntekijöiden tilastoissa.

Kotikäyntien lukumäärät:

Vuosi	Kodeissa
1980	388 859
1985	386 141
1991	321 807
2000	194 096
2004	151 426

(Kirkkohallituksen tilastoja)

Tarkasteltaessa kirkon piirien toimintatilastoja on huomattavissa, että kirkon toiminnallisessa työssä vanhusten ja eläkeläisten piirit ovat edelleen suurimpia seurakuntien toimintaryhmiä niin lukumäärän kuin kävijöidenkin suhteen. Tosin ryhmien määrissä ja kävijäluvuissa on esiintynyt tasaista laskua.

Vanhusten ja eläkeläisten piirit ja kävijämäärät:

Vuosi	Ryhmiä	Kävijöitä
1980	1 801	54 540
1985	1 875	52 510
1990	1 856	44 844
1995	1 761	37 338
2000	1 599	30 475
2003	1 558	28 485

(Kirkkohallituksen tilastoja)

2.2 Vanhustyön painopisteen muutos

Diakoniatyö seurakunnissa on menneinä vuosikymmeninä selkeästi painottunut vanhustyöhön. 1990-luvun lama toi painopisteen muutoksen kirkon diakoniatyöhön. Vanhusväestön osuus dia-

koniatyön asiakkaista väheni dramaattisesti ja diakoniatyön asiakastapaamisten painopiste siirtyi työikäiseen väestöön. Tämänsuuntainen muutos jatkuu edelleen.

Kirkon diakoniatyöllä on neljä toiminnallista ulottuvuutta: karitatiivinen (lähimmäisen rakkaus), sosiaalinen, liturginen (jumalanpalvelus) ja katekeettinen (opetus). Diakoniatyön toimintamuotoja ovat henkilökohtaiset tapaamiset vastaanotoilla tai kotikäynneillä, ja ryhmämuotoisessa toiminnassa erilaiset piirit, leirit ja retket ovat keskeisiä. Vanhustyössä ovat mukana kaikki nämä diakoniatyön ulottuvuudet ja toimintamuodot. Vanhustyö kohdentuu eläkkeelle jääneeseen väestönsosaan, yli 65-vuotiaisiin, toiminnan ja avun tarpeen mukaan.

Seurakunnallinen vanhustyö ei ole kaikilta osin diakoniatyötä. Kirkon vanhustyössä on kyse peruseurakuntatyöstä, jossa tuodaan enemmän esille vanhusnäkökulmaa. Vanhusdiakonialle jää tulevaisuudessa entistä tärkeämpi rooli, sen tulee kohdentua erityisesti diakoniatyön tarpeessa olevaan vanhusväestöön. Diakonista vanhustyötä ei ole yleispätevästi määritelty. Diakoninen vanhustyö etsii niitä vanhuksia, joita muu apu ei tavoita. Diakoninen vanhustyö on läsnä vanhuksen arjessa ja elämän kipupisteissä, tuoden siihen tarvittavan avun ja tuen. Diakoninen vanhustyö nostaa esiin yhteiskunnalliseen keskusteluun vanhusten elämään liittyviä epäkohtia ja vaikuttaa näiden poistamiseksi. Erityisesti painopisteen muutosta tulee suunnata laitostai palveluasumisen diakoniatyön kehittämiseen. Erityisesti kirkon vanhustyössä on kiinnitettävä huomio syrjäytymisriskissä oleviin vanhuksiin ja otettava huomioon eri tavoin vammautuneiden vanhusten tarpeet. Tulevaisuudessa yhä useampi vanhus kärsii muistihäiriöistä, dementiasta ja Alzheimerin taudista. Tulevaisuudessa kirkko voi joutua kiinnittämään huomiota myös syrjäytyneiden asumis-, laitostai hoivapalveluihin. Diakoninen vanhustyö kantaa vastuuta vanhusten hengellisestä hoidosta.

Vanhusväestön lukumääräinen kasvu ja kasvava hoivan tarve lisää merkittävästi julkisen vanhushuollon menoja. Tämä kehitys on tuonut julkiselle puolelle lisääntyvän tarpeen saada tukea ja lisäresursseja kirkolta, kolmannelta sektorilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta. Tulevaisuudessa seurakuntien rooli vanhusten hoitopalvelujen tuottajina tulee lisääntymään järjestöjen ja säätiöiden ohella. Kehitys liittyy palvelujen yksityistämiskehityksen.

Kirkko painottaa, että sosiaalihuollon asiakkaille laadittavissa hoiva- ja palvelusuunnitelmissa tulee kunnan eri toimialojen työntekijöiden ottaa huomioon seurakunnan diakoniatyöntekijät, jotka ovat osa vanhuksen tukiverkoston. Seurakunnan työntekijät ja vapaaehtoiset ovat tuomassa hoivaa ja tukea tarvitseville vanhuksille ihmisarvoisen vanhuuden perusedellytyksiä, kuten ystävyyttä, aitoa välittämisen kokemista, apua arkisissa pikkuaskareissa, turvallisuutta ja sukupolvien välistä solidaarisuutta.

Monissa seurakunnissa on jo nyt kiinnitetty huomio vanhustyöhön ja perustettu päätoimisen vanhustyön päätoimisia virkoja. Tämänsuuntaisen toiminnan toivotaan jatkuvan tulevaisuudessa.

2.3 Asiakaskyselyt

Vanhustyön toimintaympäristöä kartoitettiin tätä strategiaa varten suoritetulla kyselyllä. Se tehtiin kevään ja kesän 2004 aikana kuntien, järjestöjen ja seurakuntien toiminnassa mukana olleille vanhuksille. Suoritetussa kyselyssä vastaajia pyydettiin kertomaan mm. miten he kokevat kirkon vanhustyön ja miksi he haluavat tai eivät halua osallistua kirkon toimintaan. Vastaajilta kysyttiin myös toiveita tulevaisuuden vanhustyöhön ja siihen, mitä toiveita he esittävät eri seurakunnan työntekijäryhmille.

Kysymykseen, miksi en ole osallistunut seurakunnan vanhusten toimintaan, nousi vastauksissa selvästi esiin kolme keskeistä tekijää: aika ei riitä, terveys ei anna myöten tai on huonot kulku-yhteydet.

Vastaajat olivat erityisen tyytyväisiä paikallisseurakuntien monipuoliseen tarjontaan (vanhusten tilaisuudet, ryhmät, leirit ja retket). Kyselyn perusteella kirkon työntekijät tekevät monipuolista yhteistyötä muiden vanhustyön kentällä työskentelevien toimijoiden kanssa.

Vastaajat olivat tyytymättömiä diakoniatyöntekijöiden tekemien kotikäyntien määrään. Seurakuntien järjestämiä kuljetuksia kaivattiin lisää. Kuljetuksien tarve ei koskenut ainoastaan syrjäseutuja vaan myös asutuskeskuksia. Useiden vastaajien mielestä kirkko ei tee riittävästi työtä syrjäytyneiden ja yksinäisten vanhusten etsimisessä.

Kirkon vanhustyöltä odotetaan uudistumista ja toimintatapojen muutosta, pitäytyminen vanhaan ja perinteiseen toimintaan ei tyydytä kaikkia vastaajia. He toivoivat piirien ja tapaamisten sisällön uudistamista, avointen ovien toiminnan lisäämistä, kuten myös yhteistyötä kunnan ja järjestöjen kanssa.

Vastaajat totesivat seurakuntien usein unohtaneen palveluasunnoissa tai laitoksissa asuvat vanhukset. Lähimmäispalvelun ja vapaaehtoistoiminnan kehittämistä odotetaan. Vapaaehtoisille toivotaan annettavan myös vastuunalaisia tehtäviä. Maaseudun kyläyhteisöjen ja niiden toiminnan aktivointia odotetaan myös kirkolta.

Huomiota kiinnitettiin myös seurakunnan työntekijöiden äänenkäyttöön; työntekijöiltä odotetaan puheiden kuuluvuutta ja äänenkäytön selkeyttä. Kirkon toiminnalta odotetaan myös aktiivista kannanottamista heikompien puolesta.

2.4 Vanhustyön kartoitus diakoniabarometritutkimuksessa

Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimusyksikkö suoritti vanhustyöhön liittyvän kyselyn osana diakoniabarometritutkimusta 2004. Kysely suunnattiin seurakunnan diakoniatyössä toimiville työntekijöille. Se suoritettiin nettikyselynä, jossa vertailtiin seurakuntien vanhustyön nykytilaa ja tulevaisuudennäkymiä sekä arvioitiin diakonisen vanhustyön käsitettä. Vastaajien määrä (129) jäi pieneksi. Pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei voida kyselystä tehdä, mutta suuntaviittoa se kuitenkin antoi.

Vastauksien perusteella vastuu erityisesti vanhuksille suunnatusta toiminnasta oli 92-prosenttisesti diakoniatyöntekijöiden vastuulla. Ryhmätoimintaa, leirejä ja retkiä oli seurakunnissa vastaajien mukaan vanhuksille melko paljon. Vastauksissa tulevaisuuden tärkeimmäksi painopistealueeksi nostettiin heikoimmassa asemassa olevat vanhukset ja yhteiskunnallinen toimiminen vanhusten aseman parantamiseksi. Vanhusten hengellinen hoitaminen nähtiin myös merkittäväksi työmuodoksi. Verkostoyhteistyötä tehdään vain jonkin verran. Vastaajista 35 % on yhteistyössä kunnan terveydenhuollon kanssa, 25 % sosiaalitoimen, järjestöjen kanssa 21 %; lisäksi oli muita yhteistyökumppaneita.

Kirkon tutkimuskeskuksen Kirkon nelivuotiskertomusta varten suorittamassa kyselyssä (2004) diakoniatyön verkostoyhteistyöstä tulokset olivat samansuuntaiset. Verkostoyhteistyötä oli edellä mainittujen toimijoiden kanssa vain jonkin verran.

2.5 Vanhustyön SWOT-analyysi

SWOT-analyysi (strengths, vahvuudet; weaknesses, heikkoudet; opportunities, mahdollisuudet; threats, uhat) on menetelmä, jonka tuloksia hyödynnetään ongelmien tunnistamisessa, arvioinnissa ja kehittämisessä. SWOT-analyysissä kirjataan ylös työalan vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat. Kirkon vanhustyön SWOT-kartoitus tehtiin strategiatyöryhmässä ja kyselemällä kirkon vanhustyöntekijöiltä neuvottelupäivillä Helsingissä 2002, Lahdessa 2003 ja Oulussa 2005. Strategiatyöryhmä työsti analyysin loppuun kootun materiaalin pohjalta.

KUVIO: Swot-analyysi

<p>Kirkon vanhustyön vahvuudet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Myönteinen ilmapiiri • Kirkolliset toimitukset • Kirkon pitkä ja vahva perinne • Kirkolla on hyvät taloudelliset resurssit • Kirkolla on hyvät toimintatilat • Kirkon työntekijöillä on vahva ammatillinen osaaminen • Kirkolla on vahva vapaaehtoistyö • Vanhustyö on monimuotoista • Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa • Yhteiskunnallisena vaikuttajana toimiminen 	<p>Kirkon vanhustyön heikkoudet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tavoitteet ja painopistealueet epäselvät • Organisaation yhteinen perustehtävä usein epäselvä • Yhteistyön puute seurakunnan eri työalojen kesken • Työn organisoinnin ja priorisoinnin puute • Resurssien epätasainen kohdentaminen • Vanhustyötä ei arvosteta ja siihen ei sitouduta • Vanhusten tarpeita ei riittävästi huomioida • Vanhustyö seurakunnissa usein työntekijäkeskeistä • Diakonista vanhustyötä ja senioritoimintaa ei ole eriytetty • Laitos- ja palvelutalodiakonian vähäisyys
<p>Kirkon vanhustyön mahdollisuudet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Seurakuntatyön suuntaaminen elinkaariajattelun mukaisesti • Kirkko arvojen ja asenteiden muokkaajana • Toiminnan tarkastelu asiakaslähtöisesti • Vanhusdiakonian levittäminen laitoksiin • Työn painopisteen muuttuminen toimistosta kentälle • Vertaistuki toiminnan kehittäjänä • Tietotaidon hyödyntäminen vanhustyössä • Vahva perinne • Toiminnan laadun parantaminen • Uusien työmuotojen kehittäminen • Kirkon sosiaalinen vastuu • Tietoyhteiskunnan mahdollisuudet 	<p>Kirkon vanhustyön uhat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jäykkä pitäytyminen perinteisiin arvoihin, asenteisiin ja työmuotoihin • Kirkon taloudellisten resurssien heikkeneminen • Seurakuntatyön säilyminen sektoroituneena • Poliittisen vaikuttamisen vähäisyys • Muutoksen pelko • Toiminnan keskittyminen suuriin toimintakeskuksiin • Toimintojen määrittäminen taloudesta käsin

III ARVOT

Kirkon vanhustyö on kristilliseen ihmiskäsitykseen ja uskoon perustuvaa ja sen motivoimaa toimintaa, jossa pyritään edistämään seuraavien arvojen toteutumista:

- Ihmisarvo
 - Välittäminen
 - Luottamus
 - Yhteisöllisyys
 - Sosiaalinen oikeudenmukaisuus

Kristillisen käsityksen mukaan ihmisarvo on ehdoton, jakamaton ja kaikille yhtäläinen. Ihmisarvo perustuu Jumalan luomistyöhön. Sitä ei voi menettää eikä sitä voi ansaita. Kristinuskon mukaan Jumalan rakkaus lahjoittaa ihmiselle hänen ainutlaatuisen arvonsa.

Kirkon vanhustyö on mukana ihmisen eri elämänvaiheissa niin, että vanhus voi elää turvallisesti ja aktiivisessa seurakuntayhteydessä.

Välittäminen merkitsee välitöntä ja suoraa toisista huolehtimista, lähimmäisenrakkautta, jota kutsutaan kristillisessä perinteessä myös karitatiiviseksi rakkaudeksi. Välittäminen lisää luottamusta toisiin ihmisiin ja Jumalaan ja antaa ihmiselle turvallisen pohjan toimia.

Luottamus on tärkeä sidos ihmisten välisessä toiminnassa. Se syntyy välittämisestä ja luo ihmiselle turvallisuutta. Luottamuksen puuttuminen voi johtaa epäluuloon ja usein myös pelkoon. Luottamus Jumalaan ja toisiimme on myös vanhustoiminnan ehdoton perusta.

Yhteisöllisyys syntyy luottamuksen ja välittämisen ilmapiirissä. Yhteisöllisyydessä on kyse avoimuudesta hyväksyä kaikki ihmiset mukaan yhteiseen toimintaan ja toimia yhteisen päämäärän hyväksi. Yhteisöllisyys on halua toimia ja elää yhdessä sekä kannustaa toisia tekemään parhaansa antamalla tunnustusta. Yhteisössä ihmisellä on mahdollisuus voimaantumiseen, kokemusten jakamiseen ja uskonsa vahvistamiseen. Yhteisöllisessä toiminnassa sukupolvet kohtaavat, ja vanhemmilla sukupolvilla on mahdollisuus siirtää tietopääomaansa nuoremmille.

Oikeudenmukaisuus ja suvaitsevaisuus liittyvät yhteen ja ovat keskeisesti kristinuskon pohjalta nousevia yhteiskunnallisesti merkittäviä arvoja. Oikeudenmukaisuuteen kuuluu ikäryhmien keskinäinen ja sukupuolten välinen oikeudenmukaisuus. Sosiaalisessa oikeudenmukaisuudessa toimimme heikoimman puolesta vaikuttamalla yhteiskunnallisiin päättäjiin.

Kirkon tulee osallistua arvokeskusteluun ja nostaa esiin ne asenteet, jotka yhteiskunnassa ohjaavat suhtautumistamme vanhenemista ja vanhuksia kohtaan ja toimia vanhusten arvostuksen nostamiseksi. Arvokysymyksissä kirkon pitää toimia muutosagenttina, ei vain ulospäin vaan myös omien työntekijöiden keskuudessa.

IV KIRKON VANHUSTYÖN PERUSTEHTÄVÄ JA VISIO

Kirkon vanhustyö toteuttaa perustehtävänsä vahvistamalla kristilliseen uskoon perustuvaa elämää ja siitä nousevaa oikeudenmukaisuutta, osallisuutta ja lähimmäisenrakkautta ja heikoimmista huolehtimista vanhusten elämässä, seurakunnassa ja yhteiskunnassa.

Kirkon vanhustyön avaintehtävät ovat uskon, hengellisen ja henkisen elämän vahvistaminen, vanhusten ihmisarvon jakamaton puolustaminen ja oikeudenmukaisen kohtelun edistäminen. Toiminnassa tuetaan vanhusten omien voimavarojen käyttämistä.

Seurakuntatyössä edistetään vanhusten yhteisöllisyyden ja turvallisuuden kokemista. Kirkon vanhustyön tulee auttaa ja tukea niitä vanhuksia, jotka jäävät lähimmäisavun ja yhteiskunnan tukien ulkopuolelle.

Kirkon vanhustyön visio vuoteen 2015 on

Usko, toivo, rakkaus – voimavarana vanhuudessa

Kirkon vanhustyö perustuu kristilliseen ihmiskäsitykseen ja toivoo, että kristillinen usko on voimavarana vanhuksen elämän eri vaiheissa. Käytännön toteutuksen uskon vahvistaminen saa aktiivisessa ja monimuotoisessa seurakuntaelämässä, julistuksessa, palvelussa ja lähetyksessä.

V KIRKON VANHUSTYÖN KEHITTÄMISTAVOITTEET

Kirkon vanhustyön kehittämistavoitteissa nostetaan esiin toiminnan ja kehittämisen olennaiset seikat jotka vaikuttavat tulevaisuuden vanhustyössä. Tavoitteissa nostetaan esiin

- kirkon perusasia, hengellisyys.
- diakonisen vanhustyön selkeyttäminen
- vertaistuen mahdollistaminen seurakuntatyössä
- kasvavan eläkeläisten joukon huomioon ottaminen seurakuntatyössä
- vapaaehtoistoiminnan laajentaminen, mutta myös vastuullisten tehtävien lisääminen vapaaehtoistyössä
- laitosdiakonian ja yhteistoiminnan kehittäminen niin seurakunnan sisällä, yhteistyöverkostoissa, mutta erityisesti kristillisten järjestöjen kanssa.

Tavoitteissa on pohdittu kenen tehtäviin asioihin puuttuminen ja työ kuuluisi luontevammin. Strategian toteutumista tullaan seuraamaan aktiivisesti ja tutkimustyö tulee olemaan tärkeä osa sitä. Kirkon vanhustyön strategia on osa vuoden 2006 yhteisvastuukeräyksen taustamateriaalia.

5.1 Kristillisen uskon, henkisen ja hengellisen elämän vahvistaminen

Yksi keskeinen piirre kristillisyydessä on kokemus olla turvallisesti riippuvainen jostakin suuremmasta, absoluuttisesta voimasta, Jumalasta. Yhteys Jumalaan toteutuu sanan ja sakramenttien kautta. Siksi osallistuminen seurakunnan jumalanpalveluselämään ja ehtoollisen viettoon

tulee saattaa kaikkien seurakunnan vanhusten ulottuville elämän voimaksi ja vanhuksen hengellisten tarpeiden tyydyttämiseksi.

Ikääntyminen nähdään elämänvaiheena, jolloin ihminen etsii merkityksiä elämälleen ja luo kokonaiskuvaa omasta elämästään Seurakuntaelämän ja sielunhoidon tulisi tukea vanhusta oman elämän eheyden ja viisauden löytämisessä. Eheytyminen luo perustan pysyvälle toivolle. Menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus sisältyvät kokonaisvaltaiseen näkemykseen oman elämän merkityksellisyydestä ja arvosta. Vanhuksen sielunhoidon keskeisinä teemoina ja tehtävinä ovat elämässä koettujen menetysten käsitteleminen, keskenjääneiden tehtävien läpikäyminen ja loppuun saattaminen sekä tämänhetkisen elämän ratkaisujen tekemisessä tukeminen. Sielunhoidossa korostuvat riippi ja ehtoollinen, kuuntelu, läsnäolo sekä anteeksianto ja sovitus.

Hyväksytyksi tuleminen, armon kokemus ja sovinto voivat toteutua oman elämän syyllisyyksistä ja häpeästä vapautumisen kautta. Tähän tulisi tarjota mahdollisuuksia seurakuntien pienryhmätoiminnassa ja sielunhoidossa. Yksi vanhuuden eheytyksen väline on muistelu. Muistelu- ja elämäkertomusryhmissä voidaan yhdessä tarkastella omaa elettyä elämää ja löytää merkityksiä omalle elämälle. Hengellinen ja henkinen hoitaminen ja keskustelut samoin kuin sosiaalinen kanssakäyminen ikätovereiden ja eri sukupolvien välillä luovat yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta. Kukaan ei voi toteuttaa ihmisyytään yksin; tarvitaan vuorovaikutusta, suhdetta toiseen. Eheytyminen, jota seurakunnasta etsitään, edellyttää hyväksytyksi tulemistä.

Musiikilla ja yhteislaululla on keskeinen sija vanhusten tilaisuuksissa. Yhteinen veisaaminen on seurakuntayhteyden kokemista ja rukousta.

Seurakunnan tehtävänä on myös olla läsnä tukemassa vanhusta elämän taitekohdissa ja kriiseissä, esimerkiksi silloin, kun sairaus, läheisen menetys, terveydentilan tai olosuhteiden kuten asumismuodon muutos aiheuttaa turvattomuutta ja epävarmuutta.

Elämän rajallisuuden kokemus ja lähestyvän kuoleman hyväksyminen ovat osa ikääntymistä. Henkisten ja hengellisten asioiden pohdiskelu ja kaipaus kasvavat iän kasvaessa. Eksistentiaalisten kysymysten esille ottaminen ja käsittely on osa hyvää vanhustyötä. Mielikuvien rakentaminen eteenpäin esimerkiksi omasta kuolemasta tai jo rajan yli menneistä läheisistä sekä oman uskon vahvistaminen voivat antaa tukea ja kannatella yhteistä toivoa.

Perustana ja lähtökohtana vanhustyölle voisi esittää ajatuksen ”salli heidän kokea, että Jumalan valtakunta on lähellä”. Ennen kaikkea tämän tulisi olla uskon ja toivon näkökulman tuomista lähelle yksinäistä vanhusta. Voimme tehdä työtä ikääntyvien ihmisten parissa vain, jos voimme hyväksyä vanhenemisen.

Toimenpiteet:

- Seurakunnat huolehtivat siitä, että jumalanpalvelukset ja seurakunnan tilaisuudet ovat vanhusten ulottuvilla, että liikuntarajoitteisille on esteetön pääsy seurakunnan tiloihin, että saattajapalvelu toimii vapaaehtoisverkostojen avulla ja käytettävissä on toimivat induktiosilmukat. Aistitoimintojen vajavuus huomioidaan valaistuksessa, pistekirjoitus- tai selkokielisellä tekstillä ja hyvällä äänentoistolla.

- Seurakunnat ottavat huomioon sairaala- ja laitospalveluksissa muistitoiminnan häiriöistä ja dementiasta kärsivät; jumalanpalveluksen tulee sisältää vanhukselle tuttuja elementtejä. Vierailuissa tehdään yhteistyötä hoitohenkilökunnan kanssa.
- Seurakunnat tukevat vanhuksia elämän erilaisissa taitekohdissa ja kriiseissä, sairauden tai läheisen kuoleman kohdatessa ja saattohoidossa. Sielunhoito ja hengellinen keskustelu on tarjolla vanhuksille kotona ja laitoksissa. Kotikäyntityö ja lähimmäispalvelu ovat tärkeä osa sielunhoitoa ja hengellistä tukemista, samoin kodeissa toimitettavat ehtoolliset.
- Seurakunnat luovat toimintaedellytykset vertais- ja pienryhmille kuten muistelu- ja keskusteluryhmille, juhlille, retkille ja perinteisille piireille sekä syntymäpäiväkäynneille.
- Seurakunta kehittää toimintaansa niin, että aktiivisilla, juuri eläkkeelle jääneillä olisi mahdollisuus olla aktiivisia toimijoita, ei vain osallistujia.
- Seurakunnassa pyritään nimeämään vanhustyölle oma diakoniatyöntekijä ja teologi.

5.2 Toiminnallisten painopisteiden tarkistaminen

Kirkon vanhustyön toiminnallisissa painopisteissä on vuosien kuluessa kirkon omasta toiminnasta tai yhteiskunnallisesta muutoksesta johtuen tapahtunut toiminnallisia muutoksia, joita tässä luvussa tarkastellaan.

Kirkon vanhustyö on historiallisesti mielletty seurakunnan työaloilla diakoniatyöhön kuuluvaksi työmuodoksi, ja tämä käsitys on edelleen vahva. Kirkon vanhustyön tulisi olla peruseurakuntatyötä. Se sisältää diakonisen ulottuvuuden ja näyttäytyy laaja-alaisesti sekä kristinuskon sanoman eteenpäinviejänä että diakoniatyönä, asiakkaan kohtaamisina ja toimenpiteinä hänen auttamiseksi. Vanhustyötä seurakunnissa tekevät diakoniatyöntekijöiden ohella papit ja kanttorit ja myös muut työntekijät.

Nykyisin työntekijöiden tekemä vanhustyö on pääasiassa korjaavaa tai toimintakykyä ylläpitävää työtä. Ehkäisevää työtä tehdään onnittelukäyntien ja kotikäyntien muodossa. Leirit, retket ja piirit voivat toimia etsivän työn välineinä. Kotikäyntityötä tekevät myös vapaaehtoiset lähimmäispalvelun muodossa. Työntekijöiden tekemät kotikäynnit ovat parhaimmillaan ennaltaehkäisevää työtä. Valitettavasti niiden määrä on koko ajan vähenemässä. Etsivän vanhustyön tulee olla tulevaisuudessa oleellinen osa kirkon vanhustyötä.

Diakoninen vanhustyö on työtä, jossa etusijalla ovat heikoimmassa asemassa olevat ihmiset, ne, jotka eivät saa tukea ja apua muualta sekä ne, jotka eivät itse osaa tai pysty hakeutumaan seurakunnan tai yhteiskunnan palvelujen piiriin. Kotikäyntityön tulee olla tulevaisuudessa tärkeä työmuoto vanhustyössä, niin että tavoitetaan palvelujen ulkopuolelle jäävät vanhuksat.

Vanhustyötä tulee kehittää niin, että diakoniatyöntekijöillä on mahdollisuus keskittyä erityisesti diakonisen avun tarpeessa oleviin vanhuksiin. Diakonisen vanhustyön tarkoituksena on pyrkiä lievittämään apua tarvitsevien yksinäisyyttä ja turvattomuutta läsnäololla ja uskonelämän vahvistamisella; apua tarvitsevia tuetaan niin henkisesti, sosiaalisesti kuin fyysisestikin. Seurakunnissa on tulevaisuudessa pohdittava, mikä osa vanhustyöstä on yleistä seurakuntatyötä ja mikä diakonista vanhustyötä.

Vanhusten laitoshoido on muuttunut yhä enemmän palveluasumiseksi. Muuttaminen tutuilta kotiseuduilta uuteen asuntoon karsii hyvin usein vanhuksen ystävapiiriä ja turvaverkkoja. Yksinäisyys ja turvattomuus uhkaavat usein tutusta asuinpaikasta muuttanutta vanhusta. Laitoksissa tai palveluasunnoissa asuvien vanhusten hengellisten tarpeiden huomioimiseksi tarvitaan uudenlaista yhteistyötä, ja tähän työhön tulee panostaa myös työntekijäresursseja. Tässä tilanteessa olisi kirkolla uudenlaisen laitოსdiakonian kehittämistilaisuus. Se voi käsittää laitოსdiakonian virkojen perustamista tai diakonisten laitosten perustamista. Tämä on varmasti asia, josta tulevaisuudessa on tehtävä omat linjaukset. Työn kehittämisen tulee tapahtua yhteistyössä diakonialaitoksien ja järjestöjen kanssa.

Vanhustyön tekemisen painopistettä tulee muuttaa edelleen asiakaskeskeisemmäksi. Yhdessä tekeminen ja yhteiseen hiileen puhaltaminen luovat edellytykset asiakaskeskeisyydelle. Työtä uudistaa myös painopisteen siirtäminen toimistotyöstä enemmän kentälle, sinne missä ihmiset ovat ja missä he apua tarvitsevat.

Diakoniatyöntekijöiden tulee olla seurakunnassa enemmän erilaisten toimintojen mahdollistajina. Tällöin vapaaehtoistyöntekijät voisivat ottaa vastuuta ja saisivat tilaisuuden muuttua apujoukoista yhteistyökumppaneiksi. Eläkkeelle siirtyvät ammattilaiset ovat hyvä resurssi seurakunnassa tapahtuvan vapaaehtoistoiminnan järjestämisessä. Diakoniatyöntekijöille jäisi aikaa kehittää työtään ja suunnata apua sinne, missä sitä tarvitaan.

Kirkolliset järjestöt ja diakonialaitokset tekevät innovatiivista vanhustyötä. Tulevaisuudessa nämä toimijat tulee nähdä resurssina ja hyvinä yhteistyökumppaneina.

Kirkollista vanhustyön tutkimusta ja kehittämistä tulee lisätä samoin kuin vanhustyön laatututkimusta. Työntekijöiden työssä jaksamista tuetaan ja vanhustyön ammatillista osaamista myös kirkon kentällä tuetaan koulutuksella. Vaikutetaan siihen, että seurakunnissa on vanhustyötä ja hengellistä hoitamista osaavaa henkilöstöä.

Toimenpiteet:

- Kirkon diakonia ja yhteiskuntatyö, hiippakunnat, seurakunnat ja kirkon kouluttavat laitokset kehittävät diakonista vanhustyötä, missä etusijalla ovat heikoimmassa asemassa olevat.
- Kirkkohallitus tekee yhteistyötä diakonialaitosten ja järjestöjen kanssa monimuotoisen laitoshoidon kehittämiseksi ja linjaa tulevaisuudessa mahdollisten paikallisten pienimuotoisten laitostoimintojen kehittämistä.
- Kirkon diakonia ja yhteiskuntatyö, hiippakunnat, seurakunnat ja kirkon kouluttavat laitokset kehittävät vanhustyön arviointia ja tutkimusta.
- Asiakaskeskeisyyttä korostetaan kirkon vanhustyön lähtökohtana ja luodaan toimintoja, joissa eri sukupolvet kohtaavat toisiaan, kuten olotilatyyppinen työ, sekä tuetaan vertaistukitoiminnan laajenemista.
- Seurakunnat kehittävät laitოსdiakoniaa niin, että vahvistetaan laitoksissa asuvien vanhusten seurakuntayhteyttä ja mahdollisesti tulevaisuudessa palkataan niihin diakoniatyöntekijöitä sairaalapappien tapaan.

- Seurakunnat kehittävät vapaaehtoistyötä niin, että vapaaehtoisten omat resurssit otetaan huomioon ja annetaan heille enemmän vastuuta ja koulutusta. Tässä huomioidaan erityisesti vanhukset vapaaehtoisina.
- Seurakunnan työntekijät kehittävät ennaltaehkäisevää ja kotikäyntityötä.
- Seurakunnan työntekijät toimivat vaikuttajina yhteiskunnan vanhustenhuollossa ja vanhuksien palvelusuunnitelmia tehtäessä.

5.3 Toiminnan laadun kehittäminen

Kirkon vanhustyön laadullinen kehittäminen on kirkon yksi tulevaisuuden haaste. Vanhuksille tarjottujen seurakunnallisten toimintojen tulee olla vanhusta arvostavia. Kirkon laatujoaksen mukaan (2004) kirkollisen laatutyöskentelyn tavoitteena on oman toiminnan tilan määrittely ja tavoitteiden tarkistaminen, parantamisalueiden ja vahvuuksien tunnistaminen sekä tilanteen arvioinnissa yhteisymmärryksen saavuttaminen, ja lopuksi korjaavan toiminnan käynnistäminen sekä oppiminen.

Diakoniatyö ja vanhustyö sen osa-alueena kuuluu seurakunnallisessa toiminnassa palvelusektoriin. Kirkollisen palvelun tulee olla laadukasta ja asiakaslähtöistä. Tosin nykyisin tähän ei kirkon toimialoilla ole vielä kiinnitetty erityistä huomiota. Laadun parantamista voidaan toteuttaa kaikilla kirkon vanhustyön alueilla. Työllä paremman palvelun puolesta parannetaan myös työyhteisön toimivuutta. Laatutyöskentely on prosessinomaista ja vaatii sitoutumista yhteisesti asetettuihin päämääriin.

Palvelutyön laadun ollessa kysymyksessä on tärkeää, että palvelu täyttää sille asetetut vaatimukset ja siihen kohdistuvat odotukset. Organisaatio, jonka laatu on hallinnassa ei ole uusien tuulien vietävissä, vaan etenee määrätietoisesti asettamiensa tavoitteiden mukaan. Laadun hallinnan kehittämisessä työyhteisön tulee kiinnittää huomio omaan toimintakulttuuriinsa ja kytkeä laatutyöskentely vahvasti siihen. Kirkossa tähän ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota ja se on usein pielessä ja estää toiminnan laadun kehittymisen.

Toimenpiteet:

- Kirkkohallituksen diakonia ja yhteiskuntatyö, hiippakunnat, seurakunnat ja kirkon kouluttavat laitokset kartoittavat seurakuntalaisten, työntekijöiden, työyhteisöjen ja verkostojen mielipiteitä toiminnasta.
- Kirkkohallitus laatii yhteistyössä hiippakuntien ja seurakuntien kanssa laatusuosituksen vanhustyölle.
- Seurakunnat ja seurakuntayhtymät laativat vanhustyön strategian tai ottavat sen osaksi seurakunnan tai diakoniatyön strategiaa.
- Seurakunnat kehittävät toimivia työkäytäntöjä vanhustyöhön.

- Seurakunnat lisäävät vuoropuhelua seurakuntalaisten kanssa; asiakaspalautteen hankkimista kehitetään.

5.4 Yhteistoiminnan ja verkostotyön tehostaminen

Hyvinvointipalvelut ovat Suomessa jäsentymässä uudella tavalla lähipalveluihin, seudullisiin ja alueellisesti keskittyviin palveluihin. Kuntia ja seurakuntia rohkaistaan eri tavoin suuntaamaan palvelujaan kohti seudullisia ja alueellisia ratkaisuja. Kirkon ja seurakuntien tehtävä on perussanomansa mukaisesti pitää huolta siitä, että heikomman asema turvataan. Kuntien ja seurakuntien yhdistyessä pienten yhteisöjen painoarvo vähenee tai se voi myös kasvaa. Siksi kirkon on huolehdittava siitä, että toiminta ja palvelut alueilla säilyvät yhdistymisistä huolimatta. Tämä on kirkolle haaste, sillä syrjäseutujen palvelujen turvaaminen ei ole kustannustehokasta. Samaan aikaan valikoiva muuttoliike aiheuttaa muutoksia palvelurakenteissa sekä väestöä luovuttavilla että vastaanottavilla alueilla.

Seurakuntien sekä kuntien palvelut ylläpitävät ja parantavat asukkaiden turvallisuutta ja hyvinvointia. Seurakuntien yhteistyön tavoitteena tulee olla palvelujen turvaaminen uusien työmuotojen ja toimintatapojen avulla. Tavoitteena on, että seurakunnat ovat osa kunnan vanhustyön palvelurakennetta. Tärkeää on myös huolehtia seurakunnallisten peruspalvelujen turvaamisesta asuinpaikasta riippumatta. Yhteistoiminta eri alueilla mahdollistaa kaikkien voimavarojen tehokkaan hyödyntämisen. Vaikuttamisnäkökulma tulee pitää esillä niin lähi- kuin seudullisessa ja valtakunnallisessa yhteistyössä. Yhdessä toimien asioiden vieminen eteenpäin antaa lisää vaikuttavuutta.

Lähiyhteistyö

Lähiyhteistyö on sekä seurakuntien sisäistä toimintaa, yhteistyötä eri työmuotojen välillä, että muiden paikallisten toimijoiden kanssa tehtyä työtä. Yhteistyössä on arvioitava, mikä on kirkon perustehtävä ja mitkä ovat yhteistoiminnan muodot ja rajat. Seurakunnissa on ollut vallalla yksilökeskeinen työskentelytapa. Työn priorisointi ja resurssien rajallisuus edellyttävät yhteistoiminnan mahdollisuuksien arvioimista niin työyhteisöjen sisällä kuin suhteessa muihinkin yhteistyötahoihin.

Lähiyhteistyöllä tavoitellaan tilannetta, jossa asioita ei tehdä päällekkäin vaan järkevästi organisoitua pyritään laadullisesti hyvään tulokseen. Kun työ- tai verkostoyhteisössä tiedetään mitä kukin tekee ja mitä osaamista omassa työyhteisössä on, sitä osataan hyödyntää oikein.

Seudullinen ja alueellinen yhteistyö

Rovastikunnallinen toiminta on ollut pitkään varsinkin pienten seurakuntien yhteistyön perusta. Rovastikunnallisen toiminnan avulla on ollut mahdollista tarjota diakoniatyön erityisryhmille suunnattuja palveluja myös niissä seurakunnissa, joissa niiden tuottaminen on vaikeaa. Rovastikunta tai seutukunta muodostaa myös hyvän väestöpohjan erilaisten projektityyppisten työmallien kehittämiseen.

Pienten seurakuntien vaikeutena on ollut työtehtävien laaja-alaisuus. Niissä on vaikeampi erikoistua eri tehtäviin, mutta suuremmissa yksiköissä erikoistuminen on mahdollista. Rovastikun-

nallinen, alueellinen ja seudullinen yhteistyö mahdollistaa erityisosaamisen saamisen myös pienille seurakunnille.

Kirkon vanhustyötä tekevien asiantuntemuksen kartuttaminen ja erikoistuminen edellyttää aktiivista verkottumista julkisen palvelujärjestelmän, yksityisten palveluntuottajien, järjestöjen, omaishoitajien ja muiden toimijoiden kanssa. Tulevaisuudessa on kiinnitettävä huomiota myös seurakunnan sisäisen asiantuntemuksen käyttöön ja kehittämiseen sekä työalojen keskinäisen asiantuntemuksen hyödyntämiseen.

Kirkkohallituksen toiminnallisen osaston yksiköiden ja kouluttavien laitosten tulee kehittää pappien, diakoniatyöntekijöiden ja kirkkomuusikoiden yhteistyötä ja osaamista seurakuntien vanhustyössä. Erityisosaamista tarvitaan dementiaosastojen jumalanpalvelusten järjestämisessä, virkistystoiminnassa ja mielenterveysongelmista ja syyllisyydestä kärsivien vanhusten sielunhoidossa.

Valtakunnallinen yhteistyö

Valtakunnallisella tasolla kirkkohallitus, yliopistot, ammattikorkeakoulut ja muut yhteisöt kouluttavat, kehittävät ja tukevat hiippakunnan ja seurakunnan työssä toimijoita. Kirkon keskushallinnon henkilöstö seuraa yhteiskunnallista ja kansainvälistä vanhustyön kehitystä ja on mukana vaikuttamassa yhteiskunnallisiin päätöksiin. Kirkko toimii kriittisenä yhteistyökumppanina suhteessa julkisiin päätöksentekijöihin, palveluntuottajiin ja muihin yhteistyökumppaneihin vanhusten arvostuksen nostamiseksi ja elinolosuhteiden parantamiseksi. Kirkko on kristillisestä arvomaailmasta nousevan palvelutehtävän toteuttaja.

Toimenpiteet:

- Kirkkohallitus, hiippakunnat, seurakunnat ja kirkon kouluttavat laitokset kehittävät yhteis- ja verkostotyötä valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti, yhteistyössä valtion, kuntien, järjestöjen ja yksityisten tahojen kanssa vanhusten parhaaksi.
- Kirkkohallitus, hiippakunnat, seurakunnat ja kirkon kouluttavat laitokset kehittävät verkostoyhteistyötä ja järjestävät verkostotoiminnan koulutusta.
- Kirkkohallitus, hiippakunnat, seurakunnat ja kirkon kouluttavat laitokset vaikuttavat yhteiskuntaan vanhusten aseman ja elinolojen parantamiseksi.
- Hiippakunnat ja seurakunnat kehittävät ja tukevat seutukunnallista yhteistyötä.
- Hiippakunnat ja seurakunnat vaikuttavat alueen infrastruktuurin muodostumiseen, esim. haja-asutusalueiden kuljetuspalvelujen turvaamiseen.
- Seurakunnissa kehitetään työmuotoja eri työalojen kesken ja käytetään eri työalojen asiantuntemusta hyväksi vanhustyössä.

5.5 Monikulttuurinen vanhustyö

Suomi on viime vuosina kansainvälistynyt nopeasti. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 1990 maassamme asui 26 255 ulkomaiden kansalaista ja vuonna 2004 maassamme asui 108 346 henkilöä. Kansainvälistyminen asettaa muutospaineita myös kirkon vanhustyölle. Kirkon vanhustyön tulee toiminnassaan huomioida myös maahanmuuttajavanhukset ja heidän hengelliset ja sosiaaliset tarpeensa.

Etniset vähemmistöt ovat hyvin heterogeeninen joukko. Toiminnan kehittämishaasteeksi nousee kulttuurisen tuntemuksen lisääminen valtaväestön keskuudessa. Seurakuntatyössä sosiaalinen vuorovaikutus maahanmuuttajaryhmien välillä voi olla hyvin monimuotoista käytännön avunannosta yleiseen huolehtimiseen ja yhteisten toimintojen ja tilaisuuksien järjestämiseen. Tämänkaltainen vuorovaikutus on erittäin tärkeää sosiaalisten verkostojen puuttuessa ja antaa mahdollisuuden ottaa huomioon etnisten ryhmien omat voimavarat ja osaamisen.

Monikulttuuriset maahanmuuttajat tuovat mukanaan maahamme myös monia uskontoja. Kirkon vanhustyössä ei tule nostaa esille vain suhtautumistapoja, vaan pohtia ja selvittää yhteistyökykyjä muiden uskonnollisten ryhmien kanssa.

Eri kulttuureista tulevien vähemmistöjen yhtenä yleisenä ongelmana korostuu kommunikaation vaikeus, yhteisen kielen puute. Erityisesti kieliongelma korostuu ikääntyvien maahanmuuttajien keskuudessa. Heidän suomenkielentaitonsa on usein melko puutteellista tai sitä ei ole ollenkaan. Monimuotoinen toiminnallinen ryhmätoiminta toimii myös suomenkielen opetuspaikkana ja kotoutumisen mahdollistajana.

Toimenpiteet:

- Kirkkohallituksen diakonia ja yhteiskuntatyö, hiippakunnat, seurakunnat ja kirkon tehtäviin kouluttavat laitokset kouluttavat työntekijöitä kohtaamaan eri kulttuurista tulevia vanhuksia ja toimimaan suvaitsevaisuuden lisääntymiseksi.
- Seurakunnissa kehitetään monikulttuurista vanhustoimintaa, jossa hyödynnetään etnisten ryhmien omat resurssit.
- Seurakunnat kouluttavat lähimmäisiä eri kulttuureista tuleville vanhuksille.

5.6 Henkilöstön hyvinvointi ja koulutus

Kirkon diakonia- ja vanhustyössä on hyvä ja ammattitaitoinen henkilöstö. Kirkon oman henkilöstön joukossa on runsaasti vanhenevia työntekijöitä. Henkilöstön hyvinvointiin ja tyytyväisyyteen sekä jaksamiseen on kiinnitettävä enemmän huomiota. Henkilöstön hyvinvointi ja työssä viihtyminen ilmenevät hyvänä toimintakykynä ja työssä jaksamisena myös muuttuvissa oloissa. Vanhustyö vaatii omaa erityisosaamista, joten sen kehittämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Vanhustyön koulutuksessa tulee kehittää erityisesti valmiuksia hengelliseen tukemiseen ja ottaa huomioon myös työntekijöiden oma spiritualiteetin harjoitus. Lisäksi tarvitaan myös monien muiden alojen erityisosaajia, mm. mielenterveys, syrjäytyminen ja päihteet. Koulutuksen lisäksi

tarvitaan perehdyttämistä, mentorointia, työnohjausta, työnkiertoa, pari- ja tiimityöskentelyä. Oikealla työtaidon ja osaamisen tiedonsiirrolla on tärkeä merkitys uusille työntekijöille tulevaisuuden vanhustyössä, erityisesti runsaan työntekijämäärän siirtyessä eläkkeelle. Osa-aikaisuus tai muiden mahdollisuuksien hyväksikäyttö mahdollistavat joustavan eläkkeelle siirtymisen.

Tämänsuuntainen työvoiman muutoskehitys tuo paineita kirkon johtajakoulutukseen. Johtajat saavat johdettavikseen monia ikääntyviä työntekijöitä. Ikäjohtaminen tulee ottaa osaksi seurakunnallista johtamiskulttuuria. Ikääntyvien työntekijöiden jaksamisesta on huolehdittava.

Johtajuus on viime aikoina ollut kirkossa niin tutkimuksissa kuin käytännössäkin kriittisen tarkastelun kohteena. Seurakunnalliset esimiestehtävät ovat aikaisemmin olleet yksin kirkkoherran vastuulla. Kirkkoherralla on kirkkojärjestyksen mukaan hengellisen työn esimiestehtävät. Nykyisin osassa seurakuntia on tosin siirrytty moniportaiseen johtamisjärjestelmään. Toiminnallisissa tehtävissä on viime vuosina kehitetty ns. väliportaan esimiesjärjestelmää.

Työalajohtajuus on seurakunnissa ottanut ensiaskeleitaan ja sitä tulee edelleen kehittää, sillä tällä järjestelyllä saadaan johtotehtäviä jaettua ja hajautettua. Diakoniatyön sektorilla useissa seurakunnissa työalasta vastaa johtava tai vastaava diakoniatyöntekijä, tosin työalasta vastaava työntekijä voi olla myös teologi. Diakoniatyössä työalan tunteminen helpottaa johtamista. Hyvä johtamiskulttuuri luo edellytykset sille, että työntekijä voi toimintansa kautta saavuttaa seurakunnan vanhustyölle asettamat tavoitteet.

Kirkon henkilöstön vanhustyön osaamista on pidettävä yllä ja toimittava työn vetovoimaisuuden edistämiseksi, että jatkossakin meillä on riittävästi ammattitaitoisia teologeja ja diakoniatyöntekijöitä kirkon vanhustyössä. Mahdollistamalla ja tukemalla työntekijöiden osallistumista kehittämishankkeisiin tuetaan työntekijöiden ammatillista osaamista. Rekrytoinnin tulee olla osa kirkon vanhustyötä. Sitä on pidettävä esillä nuorille ja ammatinvaihtajille myönteisessä hengessä, kun he suunnittelevat ammatinvalintaa. Maahanmuuttajat ovat tulevaisuudessa myös mahdollinen työvoimaresurssi.

Toimenpiteet:

- Kirkkohallitus, hiippakunnat, seurakunnat ja kirkon tehtäviin kouluttavat laitokset kehittävät kirkon johtamismallia, jossa määritellään ja kehitetään esimies- ja väliportaan johtajuutta ja toteutetaan johtaja- ja työalavastaavien koulutusta. Lisäksi kehitetään ikäjohtamista.
- Kirkkohallitus, hiippakunnat, seurakunnat ja kirkon kouluttavat laitokset kehittävät kirkon vanhustyössä työntekijöiden vaihtuessa tai eläkkeelle siirtymisissä tiedonsiirtoa, mentorointia ja perehdytystä.
- Kirkkohallituksen diakonia ja yhteiskuntatyö, hiippakunnat, seurakunnat ja kirkon kouluttavat laitokset kiinnittävät huomion rekrytoinnissa myös vanhustyönoisaajien saamiseksi kirkon työhön.
- Kouluttavat laitokset huolehtivat vanhustyön erityisosaamisen tasosta perus- ja täydennyskoulutuksessa.

- Kirkkohallituksen diakonia ja yhteiskuntatyö, hiippakunnat, seurakunnat ja kirkon tehtäviin kouluttavat laitokset kehittävät ja huolehtivat vanhustyön täydennyskoulutuksesta ja tukevat työntekijöitä heidän hengellisen elämänsä kasvussa.
- Kirkon kouluttavat laitokset ja seurakunnat lisäävät vanhustyön projektikehittämistä yhdessä muiden toimijoiden kanssa, esim. sosiaalialan osaamiskeskusten ja alan oppilaitosten kanssa.

5.7 Toiminnan turvaaminen

Painopisteiden asettelu ja priorisointi ovat tulevaisuudessa avainsanoja toimintaa ja taloutta suunniteltaessa. Useat seurakunnat kamppailevat jo nyt taloudellisten resurssien riittävyyden kanssa. Seurakuntia on kehoitettu ja tuettu tekemään yhteistyötä enenevässä määrin. Viime aikoina ovat kunnat ja seurakunnat tiivistäneet yhteistyötä kuntien järjestäessä palvelujaan myös yksityisten ja kolmannen sektorin palveluntuottajien kanssa. Kunnissa on sosiaalipalvelussa otettu käyttöön palvelusetelijärjestelmä. Palvelusetelillä asiakas voi ostaa tarvitsemansa palvelun haluamaltaan palveluntuottajalta. Seurakunnat ovat jossakin määrin liittyneet tähän kolmannen sektorin palveluntuottajien joukkoon.

Kirkon vanhustyön toimintaedellytykset tulee turvata jatkossakin talousarviovaroin. Toiminnan lisäämiseksi ja laajentamiseksi voidaan toimintaan hankkia lisärahoitusta verkostoyhteistyön kautta, säätiöittämillä toiminta tai muuttamalla osa toiminnoista yhdistyspohjaiseksi. Taloudellista toimintaa voidaan lisätä hakemalla hankkeisiin tukea Euroopan Unionin sosiaalirahaston kautta.

Toiminnan turvaamiseksi on kirkon vanhustyöhön luotava pitkän aikavälin suunnitelmat. Nämä suunnitelmat, jotka kattavat myös henkilöstötarpeen kartoituksen, takaavat työn laadukkaan jatkumisen ja kehittymisen. Toiminnan edellytyksenä on myös ammattitaitoinen, osaava ja työssä jaksava innovatiivinen henkilöstö. Taloudellisia resursseja ei tule mitoittaa vain toimitiloihin ja toimintaan, vaan myös vanhustyössä toimivien henkilöiden ammattitaidon ylläpitämiseen ja koulukseen.

Kirkon vanhustyön tulevaisuuden toiminnan turvaamisessa tulee taloudellisten mahdollisuuksien lisäksi ottaa huomioon työntekijöiden ja seurakuntalaisten omien voimavarojen käyttö.

Toimenpiteet:

- Seurakunnat takaavat vanhustyölle taloudelliset edellytykset ja turvaavat mahdolliset vanhustyölle sopivat, esteettömät ja viihtyisät toimitilat.
- Seurakunnat varaavat taloudellisia resursseja henkilöstön riittävyyteen ja ammattitaidon kehittämiseen koulutuksella.
- Seurakunnat mahdollistavat toimintatilojen yhteiskäytön, jotta toiminta säilyisi ja laajentuisi syrjäseudulle.
- Seurakunnat ottavat huomioon työntekijöiden ja seurakuntalaisten henkisen pääoman käytön vanhustyössä.

5.8 Tiedottaminen

Kirkolla on runsaasti tarjolla erilaista toimintaa. Monimuotoinen viestinnällinen saatavuus ja tiedon välittäminen toiminnasta antavat kohderyhmälle parhaat mahdollisuudet osallistua aktiivisesti toimintaan. Tiedon välittämiseen tulee valita oikeat ja riittävät kanavat. Tiedottamisen onnistumisen edellytys on yhteistyö kohderyhmän kanssa. Hyvä tiedottaminen vaatii myös oman tiedotusstrategian.

Tiedotuksessa ei ole yhdentekevää millainen viesti ja muoto on tiedotteessa annetulla informaatiolla. Laaja ja monia tiedotuskanavia käyttävä tiedotus tavoittaa kattavasti. Hyvä tiedotus jakaa tietoa, luo yhteyttä ja herättää mielenkiintoa toimintaa kohtaan. Tiedotus viestii sen antajasta. Strategiaa varten suoritetun kyselyn vastaajat kokivat seurakunnilla olevan paljon hyvää toimintaa, mutta tiedotus siitä oli heidän mielestään riittämätöntä.

Hyvät perusesitteet tukevat viestintätyötä, ne antavat perusinformaation ja auttavat muun viestinnän suunnittelussa. Paikallislehdet, seurakuntien omat tiedotuslehdet ja verkkoviestintä antavat mahdollisuuden käsitellä laajemmin ja syvemmin tiedotuksessa käsiteltäviä aiheita. Yleisinformaation lisäksi niissä voidaan hyödyntää ja valottaa jotakin työalaa teemanumeroissa. Tiedotusta tulee käyttää monipuolisesti myönteisen vanhuskäsityksen muodostamiseen. Kirkon vanhustyötä tulee pitää esillä laaja-alaisesti, ei vain toimintakohtaisesti. Toimiva yhteistyö tiedotusvälineiden kanssa antaa hyvän pohjan asioiden keskusteluun nostamiseksi ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Toimenpiteet:

- Kirkkohallituksen diakonia ja yhteiskuntatyö, hiippakunnat, seurakunnat luovat ja ylläpitävät hyviä suhteita viestintävälineisiin ja kehittävät yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa selkokielistä tiedotusta.
- Seurakunnat tiedottavat toiminnastaan monipuolisesti ja selkeästi, mielellään selkokielisessä muodossa.
- Seurakunnat huomioivat tiedotuksessa vammaisten vanhusten ja muiden erityisryhmien tiedon saannista. Kirjallisten tiedotteiden lisäksi tulee etsiä myös muita keinoja kuten äänitteitä ja www-tiedotusta.

VI SEURANTA, ARVIOINTI JA TUTKIMUS

Tämä strategia antaa suuntaviivat ja linjaukset toiminnan kehittämiseksi. Se toimii karttana ja kompassina alueellisissa suunnitelmissa ja toimintapanoissa. Strategian toteuttaminen edellyttää, että sen edellyttämiin toimenpiteisiin tartutaan eri tahoilla. Koska seurakunnat maassamme ovat hyvin erilaisia, strategian toimeenpanossa on jokaisen tehtävä oma ympäristökartoitus, ja paikalliset strategiat tai osastrategiat on laadittava kunkin toimintaympäristön mukaan.

Kirkkohallituksen diakonia ja yhteiskuntatyön toimikunta asettaa vanhustyön strategian seurantatyöryhmän. Asetettava työryhmä seuraa strategian toteutumista ja antaa tukea paikallisseura-

kuntien, seurakuntayhtymien ja rovastikuntien valmistellessa omia vanhuspoliittisia ohjelmia ja strategioita. Strategian seurantatyöryhmä seuraa strategian toteutumista seurakuntiin suunnatuilla kartoituksilla ja pyrkii kokoamaan ja tiedottamaan hyvistä käytännöistä jatkossa.

Työryhmä arvioi ja reflektoi saatuja tuloksia ja kokemuksia ja kehittää saatujen tuloksien pohjalta edelleen kirkon vanhustyötä eri yhteistyötahojen kanssa. Tarvittaessa työryhmä tuottaa lisämateriaalia vanhustyön kehittämiseksi ja järjestää koulutus- ja informaatiotilaisuuksia.

Tutkimus on yksi tärkeä osa työalan kehittämistoimintaa. Tutkimus antaa uutta tietoa ja uusia työvälineitä. Strategiatyöryhmä pyrkii edistämään vanhustyön tutkimusta ja tekee tutkimuksellista yhteistyötä kouluttavien laitoksien ja muiden tutkimusta suorittavien tahojen kanssa.

Työryhmä seuraa aktiivisesti yhteiskunnallista, kansainvälistä ja Euroopan tasolla tapahtuvaa vanhuspoliittista kehittymistä.

KIRJALLISUUS

Tietoa tutkimuksista

Asiakaskysely suoritettiin strukturoituna kyselynä neljälle eri puolilla maata kokoontuvalle vanhustyön kohderyhmälle. Yksi kohderyhmistä oli Itä-Suomen lääninhallituksen järjestämä vanhusneuvostojen kokous. Kyselyyn osallistui 22 vanhusneuvostojen puheenjohtajaa. Toinen kysely suoritettiin Lahdessa Setlementtiliiton ja Lahden seurakuntayhtymän liikunnallisessa kesäpiirissä; kyselyyn vastasi 25 piirissä kävijää. Kolmas kysely suoritettiin Helsingin Kaupunkilähetysten vanhusryhmässä, ja vastaajia oli 14. Neljäs asiakaskysely suoritettiin Oulun Aleksinkulman toimintaan osallistuville eläkeläisille, vastaajien määrän ollessa 10. Kyselyyn vastanneita oli yhteensä 71. Vastaukset analysoitiin SPSS-tilasto-ohjelmalla. Vastauksista kävi ilmi, että vastaajat olivat myös aktiivisia seurakunnallisia toimijoita. Kyselyjen koosteesta nousi selvästi esille kaksi toivetta. Selkeästi ensimmäisenä oli toive kotikäyntityön lisäämisestä ja toinen kuljetuksien mahdollistaminen eri tilaisuuksiin. Muuten oltiin yleensä hyvin tyytyväisiä seurakunnan tarjoamaan toimintaan. Tosin puheisiin toivottiin selkeyttä ja tiedotuksen lisäämistä runsaasta toiminnasta.

Vanhustyön keskusliiton tekemään kyselytutkimukseen Ikääntyvien yksinäisyys vastasi noin 4100 75 vuotta täyttäneitä.

Kirjallisuus

Himanen. Pekka (2004). Välittävä, kannustava ja luova Suomi. Katsaus tietoyhteiskuntamme syviin haasteisiin. Tulevaisuusvaliokunta teknologian arviointeja 18, Eduskunnan kanslian julkaisu 1/ 2004.

Mikkola. Arto (2005). Hyvä arki vanhuudessa? Toimintamalleja hengellisiä tarpeita huomioivaan vanhustyöhön. Kirkkopalvelujen julkaisuja n:o 11, 2005.

Routasalo, Pirkko, Pitkälä, Kaisu ja Saarikko. Niina. (2005) Ikääntyvien yksinäisyys. Vanhustyön keskusliitto. Tutkimusraportteja 3, 2003.

Teinonen, Timo (2005). Uskonnollisuus ja terveys iäkkäillä. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C osa 225. Turun yliopisto, Turku 2005. Pallosalama Oy – Turku 2005.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma (STM, työryhmämuistiosta 2001:11).

Sosiaali- ja terveysministeriö. Kansallinen terveysohjelma (2002).

Sosiaali- ja terveysministeriö. Kansallinen sosiaalialan kehittämisprojekti (muistiossa 2003:11).

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko (2005).

Arjen turvaa. Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Suomen sisäisen turvallisuuden tavoitetila vuoteen 2015. Sisäasiainministeriö (2004).

Kirkkohallitus/tilastotuotanto.